

PÁTÁ KAPITOLA

ŠTĚNĚ VRČÍCÍ NA MASTIFA

1270–1288

Před tím, než se Bajbars v roce 1269 vydal na *hadždž*, způsobil křižáckým státům vážnou škodu, zabíral jeden hrad po druhém, zbavoval je příjmů a poplatků a ničil jim zemědělské zázemí. Stále více byly závislé na zdrojích ze Západu. Hádky mezi skupinami významných rodin v Zámorí a mezi italskými obchodníky však pokračovaly v nezmenšené míře. Zdálo se, že mnozí si možnost konečného kolapsu ani neuvědomovali, ale ti, kteří politickou a vojenskou skutečnost vnímali, si byli hrozící zkázy vědomi. Stále větší tíha obrany křesťanských základů padala na bedra bohatých rytířských řádů, přičemž alespoň ty byly realistické ohledně možných výhledů. Již v roce 1261 se začala na jejich

Nájezd křižáků s cílem získat zajatce a dobytek

smlouvách týkajících se majetku a pozemků objevovat zlověstná podmínka: „v případě zániku království“.

Vyhnaní Janovanů z Akkonu po Válce svatého Sáby pozici města jako obchodního centra dále oslabovalo a vpády Mongolů odklonily karavanní stezky dále na sever. Zdálo se, že se jeho vrcholná doba coby nejbohatšího města Středomořského světa chýlí ke konci. Rozpad autority v Akkonu a spory mezi uskupeními v Jeruzalémském království ztěžovaly jakoukoliv koordinovanou odpověď na zhoršující se situaci. Před polovinou šedesátých let 13. století byl jediným opravdovým vůdcem v Akkonu biskup akkonský, který zároveň nesl titul jeruzalémský patriarcha. Nebyl jen duchovním vůdcem města, ale ve skutečnosti také jeho dočasným pánem. Patriarcha dostal od papeže neomezenou moc, aby spravoval záležitosti království – ale jenom v takovém rozsahu, v jakém byli občané i jednotlivá uskupení ochotni papeže poslechnout. Jako de facto hlava státu byl pověřen, aby jednal proti svárlivým rytířským řádům; příležitostně dostal peníze na vojsko a na opravu opevnění, stavbu válečných strojů a na výkupné za vězně. A právě patriarcha se měl stát v poslední krizi Akkonu vůdčí osobou.

Zprávy o Bajbarově pustošení prosakovaly také zpět do Evropy. Nehledě na pokračující zápas mezi papežstvím a Hohenštaufy byla rostoucí krize ve Svaté zemi nevyhnutelná, ale jedinými státy, které byly natolik stabilní, aby dokázaly odpovědět na novou křížáckou výzvu, byly Anglie a Francie. Papežovy iniciativy byly nárazovité, ovšem možnost úplné prohry rozrušila Klementa IV. natolik, že začal vybírat peníze a vyhlásil novou křížovou výpravu. Rivalita mezi francouzskými králi a jejich francouzsky mluvícími sousedy – králi Anglie (kteří rovněž drželi své pozemky ve Francii) –, představovala červenou nit,

kteřá se táhla křižáckými výpravami. Oba státy byly hluboce prostoupeny křižáckou tradicí, jejíž původ byl ve Francii, ale vzájemné podezírání mezi Richardem Lví srdce a Filipem II. Augustem z Francie ztrpčilo již v roce 1191 obléhání Akkonu. Když Ludvík IX. vyhlásil v roce 1248 svoji osudovou křižáckou výpravu k Nilu, přísahal anglický král Jindřich II., že se k němu přidá – ale neučinil tak, za což si vysloužil značnou ostudu; závažnější ale bylo, že nedodržel posvátný slib. Sužován bitvou u Mansúry a posedlý zlatým jeruzalémským snem nyní Ludvík na výzvu opět odpověděl. Ponížení anglického krále, pokud by se ani podruhé nepřidal, by se zdvojnásobilo.

Na papežovu výzvu ale odpověděl Jindřichův nejstarší syn Eduard. Anglickému princí táhlo na třicet, byl to blondatý elegán. Měl přezdívku „Dlouhán“: Při své výšce téměř 190 cm byl v době, kdy většina mužů dosahovala sotva 170 cm, impozantní postavou. Byl to bojovník zběhlý v rytířském kódu chování, měl dobré bojové dovednosti vybroušené v turnajích a cvičných bitvách. Touha vykonat heroické skutky ve Svaté zemi mu kolovala v žilách. Od raného dětství vyrůstal na křižáckých příbězích. Jeho prastrýcem byl Richard Lví srdce; jeho strýcem byl další křižák, Richard z Cornwallu; ve svém doprovodu měl starší francouzské rytíře, kteří bojovali s Ludvíkem u Mansúry.

Eduard měl navzdory svému mladému věku už za sebou první bojovou zkušenost. V bitvě u Eveshamu v roce 1265 vedl do boje vojsko svého otce proti rebelovi Simonovi z Montfortu – zde obě strany nesly na svých varkočích kříž. Eduard zvítězil, ale raději, než aby vyměnil za výkupné rebelující šlechtice, kteří se pokusili vzdát, nechal je na bitevním poli pobít. Muži hledající azyl v kostele v opatství byli státi u oltáře. Tomu činu se přezdívalo „krveprolití u Eveshamu“ – neslýchané

porušení rytířského protokolu. Eduard a jeho rytíři možná měli pocit, že mají na svých rukách krev. Křížová výprava nebyla jen příležitostí, jak vykonat hrdinské činy. Byla také způsobem, jak odčinit své hříchy.

V pečlivě zinscenovaném obřadě v kostele Božího hrobu v Northamptonu v červnu 1268 kázal papežův kardinál o vyhlášení křížové výpravy. Místo konání mělo zvláštní rezonanci. Kostel nechal postavit rytíř, který se účastnil první křížové výpravy, a to jako napodobeninu chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě. Toho dne Eduard i jeho mladší bratr Edmund, spolu se stovkami dalších šlechticů a jejich následovatelů, přijali křížácký slib. V této skupině byli dva rytíři, kteří měli hrát hlavní roli v osudu Akkonu. Othonovi z Grandsonu bylo třicet let, jenom o rok více než jeho nejbližšímu příteli Eduardovi. Othon byl původem ze staré urozené rodiny ze švýcarského Savojska a také pocházel z křížáckého rodu: Jeho děd zemřel ve Svaté zemi. Byl to spolehlivý, statečný a všestranně nadaný bojovník, ale i zkušený diplomat, jenž byl předurčen k dlouholeté službě anglické koruně. Účastnil se bitev v Eduardových občanských válkách a byl za to odměněn rytířským titulem a majetky. Další rytíř ze Savojska, Jan z Grailly, byl o něco starší a byl jedním z Eduardových rádců; byl rovněž princem odměněn za spolehlivou službu.

Financování a organizování druhé výpravy krále Ludvíka bylo stejně efektivní jako v případě první výpravy – znovu prokázal byrokratické, emocionální a finanční schopnosti potřebné pro dobře zorganizované tažení. Křížové výpravy byly drahou záležitostí. Když Eduard shledal, že je obtížné shromáždit finanční zdroje pro anglické vojsko, půjčil mu Ludvík 17 000 liber. Je příznačné, že oddaný Jean de Joinville nabídku k druhému setkání se smrtí odmítl.

Ačkoliv přípravy byly opět dokonalé, výsledky o moc lepší nebyly. Z politických a špatně pochopených strategických důvodů se Ludvík nevydal do Svaté země, či dokonce do pohřebišť na Nilu, ale do Tuniska, o kterém se domníval, že jakmile ho dobude, stane se bránou do Egypta. Místo toho byl král se svým vojskem zasažen úplavicí a křížová výprava vyústila v příměří a mírovou dohodu.

V srpnu roku 1270 Ludvík poblíž Kartága zemřel; jeho poslední slova údajně zněla: „Jeruzalém! Jeruzalém!“ Zatímco se většina jeho mužů vrátila zpět do Francie, část jeho výpravy následovala tento příkaz a plavila se na východ, ale téměř celá flotila v bouři u Sicílie ztroskotala. Do Svaté země dorazil pouze odloučený sbor s anglickým princem Eduardem.

„Dlouhán“ připlul do Akkonu v květnu roku 1271 s malým vojskem čítajícím zřejmě celkem 1 000 mužů, z nichž bylo 250 rytířů. V jeho skupině byl duchovní Teobaldo Visconti, který se během pobytu v Akkonu dozvěděl, že byl zvolen papežem. Pokud některý papež porozuměl kritické situaci franských států, byl to Visconti; jeho závěrečné kázání před tím, než odplul, znělo: „Jestli na tebe zapomenu, Jeruzaléme, ať na mě zapomene má pravice. Ať mi jazyk přilne k patru, jestliže si tě nebudu připomínat.“ Žádný papež se nemohl cítit více svázán s nelehkým údělem Zámoří.

Eduard byl politickou a obchodní realitou křížáckých států zděšen. Na vlastní oči mohl vidět lodě italských obchodních republik v akkonském přístavu, jak pokračují na své cestě do Alexandrie se zbraněmi, zásobami potravin a s otroky pro mamlúckou armádu. Papežové jeden po druhém opakovaně tyto obchody zakazovali pod strašlivými výhrůžkami exkomunikace; v roce 1202 byl Inocenc III. natolik

nedůvěřivý, že v tomto ohledu vydával Benátčanům kategorické výhrůžky, přestože se zrovna chystali účastnit čtvrté křížové výpravy: „Zakazujeme vám pod přísnou hrozbou kletby dodávat Saracénům prodejem, darem nebo výměnou železo, konopí, ostré nářadí, hořlavý materiál, zbraně, galéry, plachetnice a dříví.“ Verze tohoto pečlivě vyjmenovaného zákazu byly během třináctého století pravidelně opakovány – se zanedbatelným účinkem. I když byly státní orgány republik nuceny papežský zákaz zopakovat, ilegální obchod v podobě pašování nebo dodávek na cizích lodích pokračoval.

Úloha Akkonu jako významného obchodního centra celého Středomoří se možná zmenšovala, město ale zůstávalo důležitým regionálním centrem pro překládku a přepravu zboží, článkem v řetězu, který spojoval otroky z černomořské oblasti, železo, dřevo a smůlu z Turecka, pšenici a zbraně z Evropy do Alexandrie a státní arzenál v Káhiře. Dříví se používalo na výrobu válečných strojů, kuší, lodí a násad kopí; smůla pro řecký oheň; pšenice k vyrovnání nedostatků v Egyptě a upokojení opozice v Káhiře; železo pro čepele a někdy hotové zbraně; otroci, aby tyto zbraně třímali a používali je proti vlastním hradbám Akkonu.

Z Eduardova pohledu se Akkon spolupodílel na vlastní zkáze, avšak uvnitř města tyto obchody vyvolávaly pocit samolibosti. Mělo se za to, že město je prostě příliš důležité na to, aby bylo zničeno. Svárliví baroni v křížáckých státech, tak soustředění na vlastní privilegia a výsadní práva, neviděli, že cesta k pohromě je dlážděna jejich rozpory.

Eduard nepřijel ve vhodnou chvíli, ani nebyl v pozici zabránit tomu, co se stane Bajbarovým nejvelkolepějším obléhacím tažením. Bajbars, zproštěn mongolské hrozby, mohl zaměřit svou pozornost

zpět k dobývání křížáckých pevností. V březnu roku 1271 vytáhl proti velkolepému hradu johanitů Krak des Chevaliers. Hrad nacházející se v severní Sýrii měl značnou strategickou hodnotu. Shlížel na homský průsmyk, důležitou dopravní tepnu skrz hory, odkud byli johanité schopni ovládat území a z okolní oblasti vybírat poplatky. Uherský král Ondřej II., který sem přišel v roce 1218, nazval hrad klíčem ke křesťanským zemím. Během svého vrcholného období se zde nacházela posádka čítající 2 000 mužů a hrad poskytoval základnu pro útočné operace; ale kolem poloviny 13. století došlo k poklesu financí i lidské síly johanitů. Jejich velmistr narozený v Anglii Hugo Revel si v roce 1268 stěžoval, že v celém Zámoří se nachází pouze 300 johanitských rytířů. Bajbarsova tažení s taktikou ekonomického opotřebování skoncovala s cennými výnosy a zdevastovala zázemí. Před rokem 1271 byl hrad izolovaný a obsazený jen malou posádkou.

I přesto byl hrad Krak des Chevaliers výjimečný – byl nejmocnější pevností, jakou kdy křížáci postavili. Hrad usazený na ostrohu se strmými stěnami ve výšce 650 metrů nad mořem, na který bylo možné se dostat jen po táhlém svahu z jižní strany, představuje dílo mimořádné zručnosti. Je vybudován na skalním podloží z tvrdého čediče z vysoce kvalitních vápencových kvádrů, které do sebe perfektně zapadaly, takže již téměř nebylo potřeba použít maltu; vnitřní pevnost se zvedala do výšky 50 metrů, jeho vnější zdi byly vysoké 9 metrů. Byl přezdívaný „Hora“. Kromě vodního příkopu, do něhož byla přiváděna voda z pramene mezi dvěma pásy hradeb na jižní straně, obsahoval další důmyslné obranné prvky: Převíslé krabicové podsebití z kamene umožňovalo dobře chráněným obráncům pouštět projektily na hlavy útočníků na úpatí příkrých zdí, štěrbinu pro střelbu z luku byly odstupňované, aby

se co nejvíce zmenšil mrtvý prostor, a točitý, 140 metrů dlouhý průchod, který se stácel o 180°, by přinutil všechny útočníky k zahájení posledního útoku pod palbou ze shora. Dobýt hrad útokem proti odhodlané obraně bylo téměř nemožné.

Bajbars v čele armády sestávající z 12 000 mužů dotáhl za jarního deště obléhací stroje nahoru na skalní výběžek. Dřevěné součásti trébuchetů vlhkem nabobtnaly, a nemohly být tedy sestaveny; tětivy lučištníků byly nepoužitelné. Vojsko čekalo osmnáct dní, než se počasí umoudřilo. Když se tak stalo, Bajbars nasadil veškeré dovednosti, které si v posledním desetiletí vytříbil. Na jižní straně hradu jeho vojáci rychle zdolali vnější opevnění, nejspíše dřevěné palisády. Poté vztyčil katapulty a nakázal kopáčům, aby se pustili do práce. Přestože katapulty vrhaly na cimbuří kameny vážící až 100 kg, které udržovaly bránici se lučištníky mimo dosah, byli to ve skutečnosti kopáči, kteří nakonec strhli věž v jihozápadním rohu vnějších hradeb. V tomto okamžiku měl Bajbars před sebou stále ještě vodní příkop, který nemohl být podkopán, a samotnou horu tyčící se nad ním; oproti jeho běžnému zvyku ničení hradů chtěl tento získat nedotčený, bez boje.

Klam byl vždy klíčovou součástí jeho arzenálu. V roce 1268 se mu podařilo zachytit dopis adresovaný obléhané posádce v Beaufortu a vyměnit ho za padělek, který měl podkopat morálku obránců. Je pravděpodobné, že i nyní u Krak des Chevaliers opět vyfabuloval dopis od velmistra johanitů v Tripolisu, ve kterém se pravilo, že k nim nemíří žádná posila a že jim povoluje vzdát se. Kastelán hradu začal jednat o podmínkách a 7. dubna posádka kapitulovala. Krak des Chevaliers byl Bajbarsovi předán téměř nepoškozený. Bez ohledu na to, zda takový padělek skutečně existoval, nebo jen poskytl kastelánovi vhodnou

záminku ke kapitulaci, bylo jasné, že izolace křižáckých opevnění a nedostatek lidské síly učinily i ty nejvíce nedobytné pevnosti tváří v tvář mamlúcké taktice totální války zastaralé.

„Hora“: rekonstrukce podoby hradu Krak des Chevaliers

Bajbars poskytl záruku bezpečného odchodu a velmistrovi johanitů v Akkonu poslal výsměšný dopis v již známém stylu:

„Bratru Hugovi – necht' Bůh učiní z něj jednoho z těch, kteří neodporují osudu nebo se nebouří proti Němu, který zajistil pro svou armádu vítězství a triumf. (...) Abych ho informoval o dobytí, s pomocí Boží milosti, [hradu Krak des Chevaliers], který jsi opevnil, vystavěl a vybavil (...) a jehož obranu jsi svěřil